

N N

Stiiknafuulia!

Pauli Saukkosen vastineen johdosta

Kun normaalin kielitieteellisen koulutuksen saanut lukija tarttuu uuteen kielitieteelliseen teokseen joko laatiakseen siitä arvostelun tai lisätäkseen tietämystään, hän edellyttää eli presupponoi, että teksti on täsmällisesti ja eksplisiittisesti jäsenyntyttä, että siinä esiintyvät käsitteet merkitsevät jotakuinkin samaa kuin muissa lähialojen teoksissa, tai elleivät, ne ovat jossakin ymmärrettävässä suhteessa aikaisempiin. Tämä oli minunkin »presuppositioni» lähtiessäni tutustumaan Saukkosen teokseen. Jos nyt lukemiseni on tuottanut sekä itselleni hämmennystä että kirjoittajan mielestä yksinomaan vääriä päätelmiä, joutuu väkisinkin olettamaan, että ainakin osaksi tällainen tilanne johtuu itse tekstistä. Mitä yksiselitteisempää ja täsmällisempää jokin teksti on, sitä epätodennäköisempää on, että joku lukija voi ymmärtää sen aivan kokonaan toisin kuin kirjoittaja on tarkoittanut. — Osa Saukkosen kiihtymyksestä aiheutunee siitäkin, että en ole ilmaissut kantaani aina kovin suoraan vaan monien ekskursioiden ja esimerkkien kautta. Olin arvellut, että perustelut auttaisivat ymmärtämään näkemysiani, mutta ehkä niitä täydentämään voisin esittää muutaman suoran väitteen.

Lukuvaikeuteni johtuvat osittain siitä, että teoksessa on koko joukko keskeisiä käsitteitä, joiden käyttö ja kombinointi on Saukkosella totutusta poikkeavaa eli idiomaattista. Tällaisia ovat mm. kognitiivinen konteksti, presuppositio, tyylilajiin temaattinen rakenne, implikointi ja implikatiivinen. — Jos käsite ei ole tie-

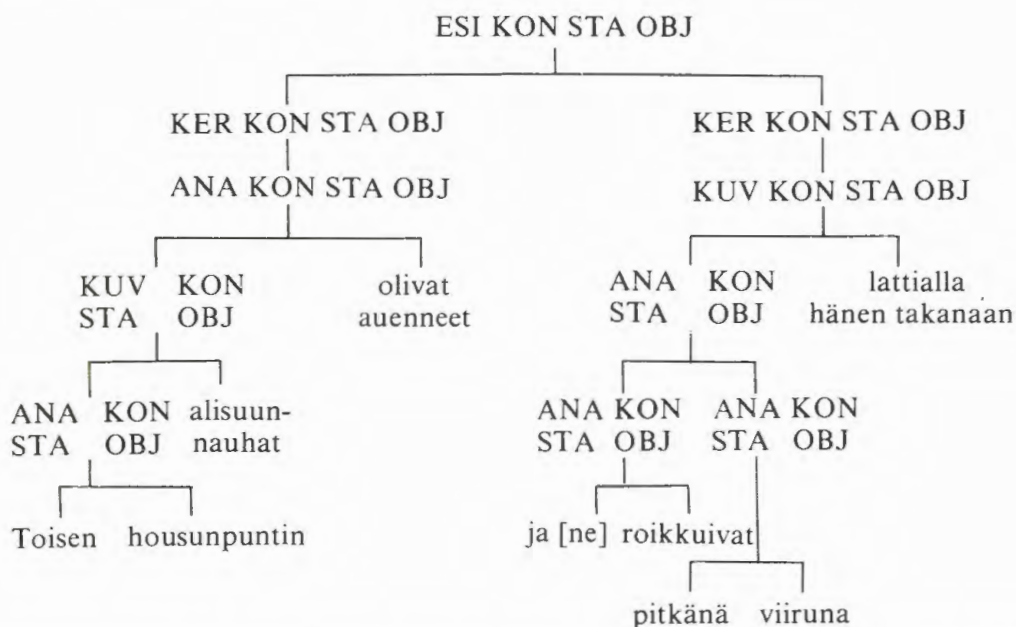
deyhteisössä vakiintunut, jokainen kirjoittaja joutuu ilmaisemaan kantansa joko määrittelemällä tai käyttämällä alueeseen liittyviä käsitteitä jollakin johdonmukaisella tavalla. Yksi vaikea, avoin kysymys on *pragmatiikan* asema kielenkuvauksessa. Tämän saattoi todeta viime syksynä pidetyssä ensimmäisessä kansainvälisessä pragmatiikan kongressissa. Joku on sitä mieltä, että ei ole tarpeen olettaa mitään pragmaattista komponenttia semanttisen komponentin rinnalle tällaisen perustaksi, toinen lähtee siitä, että pragmatiikka on laajasti ottaen kielen käytön, ennen muuta vuorovaikutuksen tutkimusta, kolmas ehdottaa, että pragmatiikkaa tarvitaan ennen muuta siirryttäessä yli lauserajan tutkimaan lauseiden sekvenssejä. Yksimielisyys tuntuu vallitsevan lähinnä sen suhteen, että monet ilmiöt pakenevat puhdasta syntaktista kuvausta eivätkä alistu kirjaimellista merkitystä eksplikoivan semantiikkaan välinein kuvattavaksi. Kiinnostavaa on, että tästä seuraa sellainen villi tilanne, jossa pragmatiikka voidaan käsittää joko kuvauksen kohteeksi tai tutkimuksen näkökulmaksi! Saukkonen käsittelee pragmatiikan asemaa kolmen sivun (!) mittaisessa luvussa »Lähtökohtana pragmatiikan ja sosiolingvistiikan kysymys ”miksi”?». Pragmatiikan alueen epämääräisyys ja siinä riehuvat oppiriidat eivät näy tästä ilmoitusluonteisesta jaksosta mitenkään. Saukkoselle pragmatiikan sijoittaminen kielen koko kuvaan käy ongelmitta: »pragmatiikka on koko kielen kuvauksen perusta siten, että pragmaattinen todellisuus — kielenulkoinen konteksti — toimii kielen rakennekuvauksen ”syvimpänä” kerroksena, joka hallitsee semantiikkaa ja syntaksia» (s. 137). Ja hieman edempänä hän selittää, miten tämä liittyy tyylintutkimukseen: »Tyylin kuvauksessani tämä on tarkoittanut sitä, että perspektiivi välittömimpänä pragmaattisen ketjun kontekstitekijänä aiheuttaa tekstin konnotaatiivisen semanttisen rakenteen ja edelleen muotorakenteen –» (s. 138). Kun useimmat pragmaatikot liikkuvat konkreettis-

Keskustelua

ten tapausten tai ilmaistyyppien käytön eksplikoimisen ja selittämisen parissa, Saukkonen pyrkii mallintamaan koko kielen rakenteen, variaation ja käytön. Minusta tämä on vähintäänkin ennenaikaista; tiedämme kielenkäytöstä yksinkertaisesti aivan liian vähän.

Koska tietämyksemme on monella alueella vasta alkuvaiheessaan, laajan synteesin tekijä päättyy — niin kuin Saukkonen — helposti niukkoihin, tuskin ar-

kiajattelua edemmäs meneviin »tuloksiin». Niinpä vaikka sivulla 141 mahtipontisesti esitetään, että »teksti on semanttinen yksikkö [sic!], joka aiheutuu pragmatteisista lähtökohdista ja joka realisoituu kieliopillis-sanastollisesti koherenttina kokonaisuutena», esimerkkeinä olevat analyysit ovat varsin vaatimattomia. Otan tähän yhden virkkeen kuvauksen sivulta 175:

Tässä esimerkissä subjektin ja predikaatin muodostama rakenne on analysoiva (subjekti sisältää verbin ilmaisevan ominaisuuden), mutta tekijäsubjektin ja toimintapredikaatin suhde on kausaalinen.

Ylin jono »sisältää sen tiedon, että tässä tekstissä merkityspiirteet ESIttelevä, KONkreetti ja OBJektiivinen ovat dominoivia ja suurtaajuisimpia» (s. 153). Koin vähän tähän analyysiin sisältyy tieteellisesti uutta, ja tietoa kielenkäyttäjien suhteista, sanotun ja tarkoitetun merkityksen problematiikasta ym. pragmaattisesti keskeisistä ilmiöistä ei ollenkaan.

Monet väittämät tai kuvaukset ovat siis intuitiivisesti jotenkin ymmärrettäviä, mutta ne eivät tuo arkitietämyksemme uutta. On myös sellaista ainesta, joka lii-

allisen abstraktiuden vuoksi tuntuu turhalta ja osoittautuu ainakin tämän teoksen perusteella hedelmättömäksi. Sivulla 30 Saukkonen selittää, miksi käsite *tyylilaji* on parempi kuin tekstilaji tai diskursiivityyppi. Suuri osa teoksesta käytetäänkin tyyllilajien olemuksen ja erojen (taiteellinen tyyli, tieteellis-teoreettinen tyyli, tiedotustyyli) käsittelemiseen. En lopultaakaan vakuuttunut siitä, että on mitään järkeä puhua esim. taiteellisesta tyylistä tai tyyllilajista (sama koskee toisiakin »päätyylejä»), siksi heterogeenisen alueen

tämä käsite kattaa. Tyylin empiirinen verifiointi tuotti, kuten olettaa saattaakin, mitättömiä tuloksia. Voimme konkreettisesti kuvata jonkin teoksen tyyliä, samoin jonkin kirjailijan, ehkä jonkin aikakauden proosatyyliä ainakin joiltakin osin; puhuminen taiteellisesta tyylistä, johon lukeutuu lyriikka, draama ja taideproosa, on niin korkealla yleisyystasolla, että sille voi tuskin löytää mitään konkreettisia ilmentymiä. Esimerkkini Kai Niemisen tekstistä pyrki osoittamaan juuri tätä: jos mennään väittämään vaikkapa, että »taiteellisessa tyytilajissa käytetään pronomineja eniten», lukijalle voi tulla mieleen jokin »taiteellinen teksti», jossa näin ei ole. — Monet Saukkosen tuloksista todistavat siis enintään jotakin 1960-luvun suomalaisesta kaunokirjallisuudesta tai sen katkelmista.

Lukijan hämmennyksen aiheina ovat siis Saukkosen väljä ja idiomaattinen tieteellisen kielen käyttö, kovin naiivi, suuria ongelmia sivuuttava teoriointi sekä vähemmän vakuuttava tapa yhdistää tätä omintakeista teoriaa kieliaineksen tarkas-

teluun. Teoria, mikäli sellaista sanaa tästä varsin väljästi esitetystä kuvauksesta voidaan käyttää, on sekava ja rakentuu olennaisesti käsitteille, joita ei ole presisoitu.

En halua noudattaa Saukkosen vastineessaan käyttämää ilkeilevää ja riitaisaa sävyä. Jotta en olisi aivan hampaaton, siteeraan lopuksi erään oululaisen kirjailijan taiteellista tekstiä novellista »Mahtisana»:

Stiiknafuulia? Pojat hämmästyivät. Kukaan ei tiennyt, mitä kieltä se oli ja mitä se merkitsi. Mutta mahtavalta se kuului. Jos Ville olisi sanonut, että hän oli paras koko kaupungissa, niin olisi voitu väittää vastaan ja kumota Villen väite. Mutta mitä kykeni kukaan panemaan tuollaista sanaa vastaan, jota ei oltu koskaan kuultu. Ville huomasi, että jokaisella meni suu umpeen, ja entistä ylpeämpänä pyörähti hän poikajoukossa, pää pystyssä ja rinta kohona lausui toistamiseen:

— Stiiknafuulia!

AULI HAKULINEN